

Sorj Chalandon, l'home que va estimar la guerra i va decidir d'explicar-ho

Entrevista d'Assumpta Maresma a Sorj Chalandon

És impossible de començar a preguntar per la novel·la quan saps que a l'atac de Charlie Hebdo l'escriptor i periodista francès Sorj Chalandon va perdre tres amics. Diu que primer va sentir l'esglai, després la necessitat de manifestar-se i ara sent còlera. No vol pontificar sobre els fets. Sap que s'han dit massa bestieses i prefereix la reflexió lenta i callada. Però a poc a poc anem descabdellant tots els fils, els de la ficció i els de la realitat més immediata. Ens trobem l'home que confessa haver estimat la guerra i que sap que això vol dir portar la barbàrie a dins. Confessa que per salvar-se'n ha escrit 'La quarta paret' ([Edicions de 1984](#)). El llibre és molt més que la salvació del seu autor, també és la del lector que entra dins l'horror de la guerra del Líban, de la matança de Sabra i Xatila des d'una visió humanista, plena de realitat i matisos, d'una intensitat trasbalsadora. Escriure no guareix les ferides però compartir serveix, afirma Chalandon. I en aquest compartir ens explica com ser escriptor et permet de donar vida a la noia que la barbàrie va assassinar de la manera més cruel. I aquest compartir que el mou com a escriptor és el que també reclama per a la societat francesa. Cal parlar.

—Vau decidir de no tornar a la guerra però la guerra ha vingut a trobar-vos. A l'atac contra Charlie Hebdo vàreu perdre tres amics.

—Sí, van morir tres bons amics. Un, en Kabu, no comprenia per què jo anava a països perillosos i sempre m'ho deia. Jo, en canvi, no vaig gosar mai dir-li que ell podia morir sense anar a enlloc. No crec que es pugui dir que jo hagi fugit de la guerra i que la guerra m'ha perseguit. Ha passat que la guerra m'ha mort un amic que no sabia què era una arma, ni sabia dibuixar-la. Sempre que en dibuixava una li sortia malament, tant era que fos una pistola, com un fusell, com una granada. No sabia què era un soldat. I un dia les armes van anar a cercarlo. La meua filla de sis anys em va demanar si era veritat que pel fet de dibuixar et podien matar i li vaig haver de respondre que sí. Hem entrat en un altre món, on la gent pot morir pel fet de dibuixar. És una guerra nova. A Síria han trencat les mans dels pianistes, a Espanya van matar als poetes, però a França és la primera vegada que es mata per haver dibuixat. Dins meu la tristesa ha esdevingut colera, ràbia.

—I que es pot fer amb aquesta còlera?

—Res, viure-hi. Al primer moment va ser un esglai, després va venir la gran manifestació. En aquest moment sento còlera. El Daesh (estat islàmic) mata sobretot musulmans. A París els únics dos musulmans que van morir van ser el policia i el corrector de Charlie-Hebdo. Els altres tres, per mi no són musulmans, són terroristes.

—Perdoneu que hi insisteixi, però no hi veieu relació entre això que passa i això que expliqueu a la novel·la? Cada dia la situació es torna més difícil. Fa poc un matrimoni de Barcelona va morir a Tunis, uns cristians eren llançats a mar...

—Tot això que em dieu passa d'ençà que Georges Bush va atacar l'Irac d'una manera estúpida. La guerra del Líban és una guerra de posicions, de territori, de muntanya, de

pobles. En aquestes guerres es volia alguna cosa: alliberar persones, aconseguir diners. Però ara maten i no demanen res. Els joves que van matar a la redacció de Charlie Hebdo no han conegut els camps palestins, ni la misèria, ni la humiliació, no han conegut res de tot això. Els meus amics van ser assassinats per tres joves francesos. La guerra del Líban no ha arribat a França. Jo tinc la impressió que la guerra és pertot arreu, però no és la mateixa guerra.

—Com ho interpreteu això?

—No vull posar-me a interpretar, s'han dit massa bestieses. Hi ha massa gent que parla i parla de tot, tota l'estona. I quan mires veus que són els mateixos que van dir que s'havia d'atacar l'Irac, que s'havia d'anar a envair l'Afganistan, o fins i tot, abans d'això, que deien que calia armar els iranians. S'han equivocat sempre. És veritat que hi havia dictadors: Saddam Hussein, Gaddafi, Tots eren veritables dictadors però en cap moment no van pensar a envair occident. S'ha jugat amb això i no s'ha fet per la democràcia. S'ha fet pel petroli, per fer la reconstrucció... Occident ha provocat aquesta guerra atacant l'Irac amb l'excusa d'unes armes químiques que no existien i ho ha fet explotar tot.

—I això que passa ara a Síria?

—És la mateixa cosa, és la continuació d'allò que va passar a l'Irac. Nosaltres hem agafat tot això, ho hem remenat i després diem: 'Quin horror!' Però nosaltres som a l'origen de l'horror. I quan dic 'nosaltres' no vull dir pas ni tu ni jo. Un demòcrata americà va dir: 'És idiota atacar l'Irac. És com si després de Pearl Harbor haguéssim atacat Mèxic. És una descripció formidable d'allò que va passar. No té gens de sentit. Atacant Saddam Hussein és veritat que s'atacava un dictador, però que era l'únic enemic dels islamistes de tota la zona. Són errors en cadena i hem infantat monstres. Però això no és 'La quarta paret'. Només hi ha en comú el soroll de les armes. Quan jo cada dia vaig a treballar a Le Canard Enchaîné i a la porta hi ha policies armats sento que alguna cosa ha canviat.

—Com ha afectat la societat francesa tot això?

—No tinc cap autoritat per a dir 'jo penso'. Jo no em dedico a pensar sobre la societat francesa, jo la visc des de dins. Sóc periodista, però parlo dels altres. Jo no vull ser el periodista francès que parla de França, en sóc incapaç. Quan han mort els meus amics he sortit al carrer amb els meus fills i m'he manifestat. Aquest és el meu paper. Jo no sóc cap editorialista. Hi ha dues menes de periodistes: els de la mirada i els del saber. Jo faig periodisme de la mirada, del que observa.

—Quan acabes de llegir 'La quarta paret' pots tenir la sensació de desolació, de desesperança?

—De cap manera. Us explicaré una anècdota. En un debat un estudiant va dir que en aquest llibre no hi havia esperança i un altre li va contestar que l'esperança era que el llibre s'havia escrit. Aquest noi la va encertar: l'esperança és que el llibre sigui aquí.

—Podeu explicar-ho millor?

—Georges és el meu segon nom, em dic Sorj Georges. Jo em vaig enamorar de la guerra; més ben dit, de com era jo quan era a la guerra. Durant vint anys he fet de periodista al Líban, l'Afganistan, a la guerra del Golf, a Somàlia... I va arribar un moment que ja no volia tornar a casa. Vaig esdevenir un bàrbar, la guerra vivia dins meu. No he escrit aquest llibre perquè estigués trist, sinó per matar el Georges que

representa tot allò que hi ha de barbar dins meu. L'he escrit per comprendre quin hauria estat el meu avenir si m'hagués quedat allà. La meva part lluminosa és Sam i la fosca és Georges. Quan Georges mor jo em salvo, el seu final és el meu començament. Jo vaig decidir no tornar a la guerra i vaig tancar l'última pàgina escrivint el llibre i sabent, a través de Georges, que hauria esdevingut jo mateix.

—**Però també estimeu una part de Georges?**

—L'estimo perquè és la meva feblesa. D'ell m'agrada que ho intenta, que hi creu fins al final.

—**És trist que 'Antígona' no acabi representant-se?**

—A França quan em parlen de la novel·la em diuen que és trist que l'obra de teatre 'Antígona' no s'hagi pogut representar. En canvi, al Líban tothom em diu que és encertat, que si a la novel·la s'hagués pogut representar 'Antígona' jo no hauria explicat la veritat, la novel·la no valdria res. Seria com un film americà de final feliç. Seria inversemblant que al mig de la guerra deixessin les armes i s'abracessin. Era impossible.

—**Al final apareix la venjança?**

—No hi ha sentiment de venjança, no parlo d'això. Si et vols quedar a la guerra has de matar, a la guerra no es pot triar. Era necessari que Georges matés i jo interpreto que mata la imatge de Creont. Matar és una altra manera de morir. Com pot tornar si ha matat, com pot acceptar una carícia de la seva dona, les rialles dels seus fills, com pot tornar a beure una cervesa amb els seus amics? En aquest llibre no hi ha sentiment de venjança, ni de justícia. No hi ha bons i dolents, jo volia explicar la guerra tal com és. Jo he conegut homes a la guerra que han matat i han torturat. Eren homes que havien perdut tota la seva família sencera. Ells em deien, si et maten tot allò que tens: dona, fills, pares, no pots entendre l'animal que surt dins teu, la bèstia salvatge. Jo volia explicar això. Sovint estava en soterranis plens de nens i dones i sentia vergonya de tornar cap a casa i abandonar-los per reprendre la meva vida confortable. Les víctimes d'avui poden ser els assassins demà.

—**Per què vàreu triar Antígona?**

—Perquè ningú no la veu ni la interpreta igual. És un malentès que Antígona sigui una obra de teatre. Ningú no comprèn la mateixa cosa quan la veu. Jo sabia que al Líban ningú no veuria el mateix. Els cristians veurien una Antígona, els palestins una altra, els xiïtes una altra.

—**Però vos què hi veieu?**

—Jo hi veig la resistència, amb les mans nues. Antígona és invencible perquè ella mor però amb la seva mort mata Creont. Vaig agafar Anouilh perquè la representació més important fos el rei, no pas Déu, com passa a l'obra original de Sòfocles.

—**Descriu molt bé els joves protagonistes de la novel·la.**

—Són petits soldats, però són vius. Voldria explicar-vos una cosa important: escriure una novel·la pot voler dir donar vida a alguna persona que és morta. Quan jo vaig entrar al camp de Sabra i Xatila, el setembre del 1982, vaig veure tots aquells morts. Aquelles dones, els nens... a les cases, a les eixides, a tot arreu i vaig veure aquella dona morta que fa d'Antígona.

—**La coneixíeu?**

—No, era a l'habitació sobre el llit, lligada, amb la roba arromangada, tota plena de sang. Com a periodista, només podia descriure-la morta, com a novel·lista li he donat vida, li he posat el nom d'Imane, l'he feta mestra, li he donat una fesomia, una mirada, una bellesa. Després la faig sortir morta tal com la vaig trobar l'única vegada que la vaig veure. Imane és la dona morta sense nom que vaig veure a Sabra i Xatila. Això només ho permet la literatura.

—**No és possible d'unir comunitats fent teatre?**

—Hi ha enemics que han fet partits de futbol junts o potser música. Fins i tot és possible de fer una treva i parar una hora. Però la pau no es pot fer interpretant una obra de teatre. Així i tot, ara hi ha gent libanesa al nord de Trípoli que intenta fer una obra de teatre amb la meua novel·la amb gent de tot arreu: palestins, sirians... Ho intenten, no sé si se'n sortiran. Si no ho aconsegueixen ho hauran intentat. De vegades passen coses inesperades. Quan vaig guanyar el premi Goncourt d'Orient me'l van lliurar joves d'arreu: libanesos, sirians, jordans, israelians, palestins egipcis. Va ser sorprenent de veure'ls tots davant meu. No és una cosa simple. Tots em van dir que havien entès que Georges matava Antígona, un símbol. Abans que Georges es mori com Antígona cal que tu matis Creont. Vaig tenir la sensació que passava alguna cosa realment trabsalsadora. Per un moment, per un llibre, ells van fer una treva.

—**Heu guanyat també el premi Goncourt dels Instituts a França, no sembla un llibre gens fàcil per a joves.**

—Jo també vaig quedar molt sorprès quan el vaig guanyar perquè és un premi que donen dos mil estudiants. Hi participen dotze llibres seleccionats prèviament. Els autors escollits trepitgen tot el país, de nord a sud i d'est a l'oest. Fem xerrades i els expliquem què hem volgut fer. Alguns professors deien que aquest llibre era molt difícil. Crec que el llibre agrada als joves perquè hi veuen la guerra i hi entren de ple, veuen que és molt pitjor que allò que han vist a la televisió. Alguns joves em van dir que no volien jugar més amb jocs de guerra. Potser és una decisió que els dura un dia, però la pensen. Alguns altres em preguntaven si Sabra i Xatila havia existit. Els interessa que un home quedi fascinat per la guerra i trenta anys després ho expliqui.

—**També us deuen impressionar els seus comentaris.**

—A mi em commou que tots em diguin que és un llibre sobre la pau, perquè no és una cosa evident. Jo volia fer això, però tenia por de no ser entès. És un llibre dur, però jo volia explicar la guerra. La guerra et revela quelcom de tu. No hi ha ni bons ni dolents.

—**La novel·la s'ha traduït a l'àrab?**

—Sí, al novembre. Sovint em demanen que la dediqui als joves. Em diuen que no han parlat de la guerra, que no hi ha monuments, no hi ha res. Molts joves es demanen què va fer el meu pare o la seva mare. Aquest llibre, com que és fet per un estranger, és més fàcil per a començar la conversa. Quan vaig anar a Beirut a presentar-lo vaig fer una presentació amb gent gran, i abans de començar un home es va aixecar i em va dir que m'agraïa que hagués fet el llibre sense jutjar.

—**És molt difícil de no jutjar?**

—Però qui som per a jutjar als altres?

—**Tots ho acabem fent.**

—Mentre parlem potser podem jutjar els altres, però fer un llibre jutjant no tindria gens d'interès. Jo no sóc jutge, ni sóc policia, però sobretot jo no he viscut aquella situació. No sabem mai què hauríem fet si fóssim al lloc d'aquelles persones. Qui sap què hauríem fet!

—**El personatge del xofer, Marvan és molt entranyable, molt proper. Representa alguna cosa especial per a vós?**

—És un agraïment a un drus que em va protegir tots aquells anys quan feia de periodista. Sempre em deia: 'Ets boig, creus que els teus articles canviaran alguna cosa. Ah!, tu vols explicar això a França i no veus que no els interessa gens.' I també: 'Això és el teu diari: la moda, les carreres, l'esport i al mig el teu article. I la gent a París ho mirarà i girarà full. Tu escrius per a res. Però no era cert, jo no era allà per a res.'

—**Sou una mica dur amb el protagonista, en Georges, quan és jove i militant d'extrema esquerra.**

—No, jo no sóc dur, el veig molt naïf, el veig ingenu.

—**En algun moment és poc creïble.**

—Ha de ser creïble perquè sóc jo [riu]: ha existit. Si mires bé la posició naïf de Georges al Líban, és la mateixa que la d'Antoine respecte d'Irlanda ('Retorn a Killbergs'). M'agrada estimar i creure. Jo no renego de res, ni del meu passat d'extrema esquerra violent. Ho reivindico tot. En parlo poc, de la violència que hi ha dins meu, i vaig decidir de fer-ho i dir 'jo sóc així'. Encara que el llibre hagi matat Georges i, alhora, una part de mi, encara n'hi ha una mica que és viu.

—**Us agrada evidenciar les contradiccions?**

—Sí, les meves pròpies contradiccions. M'agrada que hi hagi personatges que encarnin les meves contradiccions. Jo mato Sam perquè no vull que vagi a Beirut i que Georges torni. I per tant mato la meva part de llum.

—**Hi ha una situació a la novel·la que no passa a Beirut però que és colpidora. I és quan el protagonista renya violentament la filla perquè li cau un gelat. Això és un fet real?**

—La metàfora de la bola de gelat és la diferència entre Georges i jo. Jo he fet això: vaig escridassar la meva filla i ella va plorar. Però aquí hi ha la diferència. Aquell dia vaig veure que havia d'aturar-me, que havia d'aprendre a ser pare perquè els ulls de la meva filla eren els mateixos que tenien els nens sota un bombardament. Jo era el seu pare i ella no em veia. Jo havia portat la guerra amb mi. Havia d'aturar-me. Jo no podia fer por per una bola de gelat. Vaig aturar-me a temps per reprendre el meu paper de pare, de marit. Si ara, a la meva filla que té sis anys, li cau la bola de gelat a terra la consolo i li'n compro un altre.

—**La transició cap aquesta nova vida ha estat fàcil? Escriure ha servit?**

—No ha guarit les ferides però ha ajudat a compartir. És difícil d'acceptar que has estimat la guerra.

—**Em permeteu de tornar al principi? Sé que no us agrada pontificar, però amb aquesta voluntat de compartir ens podríeu acostar a la vostra mirada cap als nois que van dir 'Jo no sóc Charlie-Hebdo'.**

—L'educació nacional a França va cometre un error que va ser demanar als joves a les escoles i instituts de fer un minut de silenci. No calia fer silenci, calia parlar, explicar. Jo entenc els joves que portaven els cartells 'Jo no sóc Charlie Hebdo', que van aparèixer en aquest minut de silenci. Són joves que se sentien insultats pels les caricatures que Charlie Hebdo havia publicat. Això ho comprenc, i calia parlar-ne. Ells tenien dret que no els agradessin aquelles caricatures. Som en una societat democràtica on no es mata per un dibuix mal fet. Calia explicar això. Ens havíem d'explicar amb la paraula. El nostre error ha estat voler-nos explicar pel silenci. Cal tornar a començar i explicar als joves musulmans francesos que és la República, que és França, que és la igualtat, la fraternitat i repetir-ho. Cal recordar a aquests joves que són francesos, amb els mateixos drets i que si són musulmans tenen dret de pregar a Al·là. I de criticar, però no de matar.

—**Em sap greu haver-hi insistit. Aquí es va parlar molt dels fets generals, però s'hi va aprofundir poc.**

—A Le Canard Enchaîné, on treballàvem amb Kabu, que era com un germà, vam decidir de no dir res. La nostra manera de respondre va ser fer el diari. No són les emocions que guanyen, és la raó. Cal reflexionar. Hi ha molta gent que criticava Charlie Hebdo perquè es burlava del papa o de la religió catòlica, però de cop es va proclamar que eren Charlie Hebdo senzillament perquè se sentien més propers a ells que no a l'islam. Jo vomito sobre aquesta gent.